

MÄNNISKAN OCH NATUREN

Står människan och naturen mot varandra, så att intresset för den ena innebär att intresset för den andra väljs bort? Eller finns en möjlighet där närmandet till naturen också innebär ett närmande till människan? **Hugo Strandberg** diskuterar.

Text: Hugo Strandberg

När **Faidros** omsider lyckats få med sig **Sokrates** på en utflykt utanför Atens stadsmur, förklarar Sokrates varför han så sällan ger sig ut i naturen (*Faidros* 230d): "Jag älskar ju att lära mig. Landskapen och träden kan inte lära mig något, det kan människorna i staden." Det Sokrates vill lära sig är tydligen inte sådant som kräver fältstudier, botanik och liknande, utan hans intresse gäller människor och deras liv tillsammans.

Ändå kan det Sokrates säger förvåna. För även om han inte tror att han kunde komma till någon betydelsefull insikt genom att lära känna sig själv bättre så som han är när han är helt ensam, kan man tycka att ett samtal med Faidros här ute i naturen inte skulle skilja sig från ett samtal med Faidros inne i staden. Måste inte det som människor i staden kan lära honom syfta på det han lär sig i de sokratiska dialoger vi läser också idag? Och består inte många av dem just av ett samtal mellan Sokrates och en enskild person?

Så kan det tyckas, men om man läser dialogerna noggrant upptäcker man att det finns fler roller i dem än de talandes. De tysta åhörarna är väsentliga. Sokrates' dialogiska ideal består i att han själv inte ska bemöta det hans samtalspartner säger med egna konkurrerande åsikter. När Sokrates menar att det finns något problem i det den andre säger, påpekar han inte detta rakt ut utan ställer frågor till den andre tills denne vecklar in sig i självmotsägelser. Kritiken är tänkt att vara intern: Sokrates kritiserar inte den andre, utan denne dömer sig själv genom de svar han ger på Sokrates' frågor. För att detta ska fungera krävs dock skam (*Sofisten* 230cd): själen kommer aldrig "att få någon nytta av de tillförda kunskaperna förrän en vederläggare har behandlat sitt offer, fått honom att skämmas, avlägsnat de åsikter vilka fungerar som ett hinder för kunskaperna och gjort honom så ren att han enbart anser sig veta det han faktiskt vet och inget mer." Det är därför de tysta

åhörarna är så viktiga. Det är inför dem Sokrates' samtalspartner skäms när Sokrates såsom vederläggare har behandlat honom genom att ställa frågor, frågor han till slut inte kan svara på utan att trassla in sig allt mer och därigenom framstå som dum och därför skämmas. De samtal vi för på tu man hand ute i naturen, å andra sidan, skulle således vara filosofiskt resultatlösa.

(Om de här tankarna om skammens och hederns centrala roller verkar främmande, tänk på i vilken stor utsträckning universitet fungerar just på det sättet: de är den instans genom vilken titlar, excellens och *citation impact* bli möjliga. Frågan huruvida ett filosofiskt samtal är möjligt om inte känslan av skam hela tiden finns där som en nära möjlighet är således intimt förbunden med frågan huruvida vetenskapligt arbete skulle kunna göras utan sådana mekanismer.)

Att ge sig ut i naturen skulle alltså bara kunna ge större kunskaper om denna natur; vill man lära känna människan bättre måste man stanna i staden. Om det finns något mer

"Jag älskar ju att lära mig. Landskapen och träden kan inte lära mig något, det kan människorna i staden." - Sokrates

man kan få med sig hem från en tur i vildmarken skulle det bara vara sådant som rekreation och underhållning ger, inte något av djupare betydelse. Naturen och människan är helt åtskilda och den senare har egentligen inget att hämta från den förra. Som **Rilke** skriver: naturen "är något främmande för oss, och man är fruktansvärt ensam bland träd som blommor och vid bäckar som flyter förbi. Ensam med en död människa är man inte på långt när så prisgiven som ensam med träd. För hur hemlighetsfull döden än må vara är ett liv som inte är vårt än hemlighetsfullare, ett liv som inte tar del

i oss och, så att säga utan att se oss, firar sina fester, vilka vi åser med en viss förlägenhet, liksom tillfälligtvis närvarande gäster som talar ett annat språk.” (*Worpswede*, 4)

Min erfarenhet är emellertid en helt annan. (Och faktiskt finns det mycket i *Faidros* som antyder sådana andra möjligheter. Framför allt den kritik av skriften som dialogen avslutas med och diskussionen om förhållande mellan Eros och filosofin tror jag kunde förstås så.) Det som utmärker livet i vildmarken är inte att man lämnar det mänskliga bakom sig för att nu stå ensam inför en natur som inte har något med oss att göra. Utan befriade från instängdheten mellan väggar och tak närmar vi som färdas tillsammans oss nu varandra. Det här har delvis rent praktiska orsaker: det finns knappast någonsin så mycket tid för samtal som under en veckolång vandring där det finns mycket litet som distraherar eller avbryter. Det faktum att det konditionsmässigt svårigen går att prata hela tiden framtvingar dessutom en viss eftertänksamhet.

Inte minst viktigt är dock att de känslor av skam och heder som Sokrates tyckte var så viktiga försvinner, om inte helt så till stora delar. För tvärtemot vad Sokrates tänker hindrar dessa tänkandet, främjar det inte, gör att vi inte möter varandra fullt ut och heller inte oss själva. När den andra säger något för att jag ska få en positiv bild av henne och jag något för att hon ska få en av mig, försvinner både det vi talar om, den andra och jag själv från blickfältet, till förmån för dessa bilder.

Att skillnaden är avsevärd blir särskilt tydligt när man återvänder till civilisationen, i mitt fall ofta Stockholm C. Plötsligt slår mig människors sätt att tala, klä sig, till och med röra sig, som ohyggligt tillgjort: beundrassökande. Redan om **Herakleitos** berättas det att ”till slut fick människohatet överhand, och han försvann upp i bergen, där han levde på gräs och växter” (*Försokratiker*, 60), och nu skulle vi kunna ha ännu ett exempel på något som fortgått allt sedan dess, hur filosofen drar upp i bergen som ett svar på den misantropi han fylls av i staden, om det inte vore för att det går att dra en helt annan slutsats än den människoföraktande. Den beundrassökande attityden sitter i själva verket rätt löst; tar man sig bara utanför stadsmuren så är människan där.

*

Den bild jag nu målat upp är dock i många stycken en skönmålning. Vistelsen i vildmarken bjuder inte på det jag har talat om mer än som en möjlighet. Det är då en möjlighet som man måste ta tillvara, inte en som på egen hand gör sig gällande. Och vad än värre är, det finns tendenser i dagens friluftsliv som går i en helt annan riktning. Det räcker att gå in i en friluftsboutik – eller *outdoor*-butik som de symptomatiskt nog ofta kallas – för att se att vildmarken snarare har kommit att präglas av motsatsen till det personliga och prestigelösa, nämligen det teknikfixerade och modebetonade. Visserligen finns ofta ett löfte om det förra, men dit når man bara genom att lägga pengar på det senare. Det vill de åtminstone gärna att vi ska tro.

När det här tas upp till kritisk diskussion sker det oftast i namn av miljötänkande, och även om det finns viktiga sådana aspekter tror jag att det också finns betydelsefulla saker att säga om själva upplevelsens art.

Om en vistelse i vildmarken ska ge särskild tid för samtal i och med att de vanliga distraktionerna faller bort måste man

vara särskilt uppmärksam på de distraktioner som tillkommer. Därför borde man försöka undvika utrustningsteknik som ett samtalsämne, hur mycket det än präglar ens hållning i övrigt.

Om det vi vill åt är en naturupplevelse måste vi vara uppmärksamma på det som skiljer oss från upplevelsen. Nyinförskaffad utrustning gör just det, just eftersom den är ny. Sådant som jag har levt med länge blir i viss mening en del av mig, och är i den mån inte något som står mellan mig och min omgivning utan kan tvärtom berika förhållandet genom att bära på minnen. Problemet är alltså inte att något är köpt (även om att tillverka sin egen utrustning är en trevlig syssla) eller att det är tillverkat av artificiella material. Tvärtom är tron att den stora upplevelsen väntar bara jag ersätter min gamla och ingrodde utrustning med ny och skenbart naturligare ytterligare en kommersiell strategi.

Av samma skäl finns det en poäng i att resan fram till det egentliga området för vildmarksfärden kan vara besvärlig och ta lång tid, med tåg- och bussresor och sedan en lång

Skam och heder gör att vi inte möter varandra fullt ut och heller inte oss själva

anmarsch. Den som vill undvika detta genom att ta flyg och sedan helikopter fram till det som betraktas som den egentliga startpunkten för färden glömmer lätt att det finns en poäng i att inte göra starten för abrupt. I så fall får vi nämligen en skarp skillnad mellan två olika sorters liv, istället för en gradvis övergång. Inte minst viktigt är nämligen att vi själva ställer om oss, på varandra och på det vi kommer att vara med om tillsammans.

Litteratur:

Försokratiker. Översättning Gert Cervin (1954).

Platon. *Faidros*. I Skrifter: Bok 2.
Översättning Jan Stolpe (2001).

Platon. *Sofisten*. I Skrifter: Bok 4.
Översättning Jan Stolpe (2006).

Rilke, Rainer Maria (1905) *Worpswede*.

Hugo Strandberg är docent och universitetslärare i filosofi vid Åbo Akademi.